

103335

Not
 "Samtiden" 1925/7
 Chr. L. Lange: Kasset
 N
 Nedrustning / AVRUSTNING.
 I. «Næste krig».

Verdenskrigen var efter samstemmige erklæringer, særlig fra seierherrerens side, «la dernière guerre», «the war to end war». Der er ingen grund til at tvile paa oprigtigheden av disse erklæringer, heller ikke paa at de fandt tilslutning hos dem som kjæmpet og led og faldt i skyttergravene.

Nu, 6-7 aar efter vaabenstilstanden og seieren, føres der allerede en meget ivrig diskussion, baade i og utenfor de seirende stater, om «næste krig». Man drøfter naar den kan ventes, hvor den vil komme til at bryte ut, hvorledes den sandsynligvis vil ta sig ut. Et meget interessant bidrag til diskussionen foreligger i et litet smukt utstyret bind som bærer netop titelen «The Next War» (Cambridge, Massachusetts, 1925), tre foredrag holdt av professorer ved Harvard universitet i november 1924.

Det første foredrag «Science in War» er holdt av Dr. Norris F. Hall, lærer i kemi ved Harvard. Han undersøker her hvorledes de nyeste naturvidenskabelige fremskridt og oppfinnelser sandsynligvis vil komme til anvendelse i næste krig. Likesaa feilagtig det vil være at tro at disse oppfinnelser, navnlig de kemiske — «giftige gasarter», — eller bakterio-logiske, i forbindelse med luft-fartens utvikling, helt vil ændre krigens karakter og gjøre taktik og skytekunst overflødige, likesaa naiv finder Dr. Hall den almindelige opfatning hos gjennevnings-offiseren, at hans problem fremdeles er det samme som før, og at skarpskytning eller bajonet-

angrep, kavaleri-anfald eller skyttergravs-kamp vil spille samme rolle som i ældre krig. De gamle krigs-metoder vil ikke forsvinde med ett slag; det tar tid før de kjendte veier opgives; dertil er den militære tænkemaate, som alt offisielt væsen, for konservativ. De bedste «videnskabelige» metoder vil dog seire før eller senere. «Det synes ikke at være ganske utelukket at det endogsaa vil lykkes videnskapen at øve sin virkning, og at hæve intelligensen selv hos høiere stabsofficerer.»

Der tales saa meget om det «barbariske» ved disse nye krigs-metoder. De som var med i sidste krig, og som har prøvet begge dele, er visselig alle enige om at det er langt mindre pinefuldt at bli utsat for et gas-angrep end at bli saaret. Den megen tale om det «umenneskelige» ved gas-krig sammenlignet med den «gode, gammeldagse» krig er i virkeligheten den pure deklamation. Som forfatteren sier: «Det tør bemerkes at grusomhet for tiden slet ikke er «umenneskelig» eller usedvanlig, men tvertom baade «human and fashionable» saa sandt den øves paa en større eller mindre avstand fra offeret.» Georg Brandes har ogsaa en gang sagt at meget faa av dem som aldrig vilde gi sit samtykke til at stikke en kniv i et menneske, eller skyte en mand ned med en revolver i sin egen stue, vilde betænke sig paa at trykke paa en elektrisk knap, selv om de bestemt visste at en kinesisk mandarin vilde faa sin død som følge av det.

Det kan tilføies at det som gjør de nye krigs-metoder saa «barbariske» og saa «umenneskelige», i manges øine, er at de utvilsomt vil rette sig mot mangfoldige ikke-kjæpende, mot kvinder, barn og oldinger, særlig mot de store byer, nutids-staternes livs-centrer. Det er en forestilling som henger igjen fra fortiden at krigen skal utkjempes mellem staternes væbnede styrker: de unge vaabendygtige mænd paatar sig kampen for det hele samfund. Rousseau formulerte skarpest denne grundsætning, som langsomt hadde arbeidet sig frem i de folkeretslige haandbøker fra Grotius' tid av. Det er nu en haabløst forældet synsmaate: de sidste krige, fremfor alle verdenskrigen, har engagert hele den krigførende stats befolkning; krigen føres av alle og mot alle. De samme krige har ogsaa vist at det er en fuldstændig utopi at forsøke paa at «humanisere» krig. Man kan dræpe en tiger, men kan ikke humanisere den. Menneskeheten kan nok en dag

avskaffe krig; det er haabløst at ville humanisere den, trods alle smukke konferanse-beslutninger og høitidelige forsikringer.

Av megen interesse er det at se hvad en saa sakkyndig mand som Dr. Hall sier om muligheten av et «forsvar» i en fremtidig krig, som altsaa efter hans forutsigelser væsentlig vil være en gas-, luft- og «tank»-krig.

Det bedste forsvar vil utvilsomt være; sier han, «at holde sig længst mulig ute av krigs-stien, hvis dette er mulig.» Det næstbedste er klarligen at skaffe sig herredømmet over luften. Andet «forsvar» er en illusion. «Artilleri til forsvar mot luft-angrep er, og jeg tror at det altid vil vedbli at være ganske betydningsløst.» Det eneste tænkelige middel til at forsvare en by mot gas-angrep er at dække hver kvadratfot av dens overflate, gater, pladser og taker, med smaa flammer av lysgas, saa temperaturen her holder sig paa f. eks. kokepunktet. «Imidlertid kunde indbyggerne gjemme sig i gas-sikre kjeldere og løse kryss-ord-gaader.» I sandhet en likesaa praktisk som tiltalende form for «forsvar».

Sandheten er at begrepet «forsvar» likesaa fuldt har mistet sin mening overfor fremtidens krig som begreperne nøitralitet eller «humanisert» krig. Det gjælder at trække de forstandige konsekvenser herav, et forhold jeg kommer tilbake til i en anden sammenhæng.

Det næste foredrag i denne lille amerikanske bok «The Conscription of Public Opinion», hvad man kanske kunde oversætte med «Mobilisering av den offentlige mening», skyldes en juridisk professor ved Harvard, Z. Chafel. Det behandler, paa grundlag av erfaringerne fra sidste krig, propaganda-metoderne for «vor retfærdige sak», mot de «lumske, ordbryterske, umenneskelige» fiender.

Jeg skal ikke gaa nærmere ind paa det her. Delvis de samme problemer, men med et videre sigte, behandles i en engelsk bok fra i sommer «The Neuroses of the Nations» (Allen & Unwin, London 1925) av Miss Caroline E. Playne, en av lederne for freds-arbeidet i England. Hendes bok er en studie over sindstilstanden hos to av hovedaktørerne i krigens store drama, det tyske og det franske folk. Den vil bli fulgt av et andet bind, hvor hun vil studere neurosen hos sit eget folk, det britiske; hun burde kanske begyndt med det. Man kan imidlertid ikke rette nogen kritik mot

forfatterindens objektivitet; den staar fuldt paa høide med hendes samvittighetsfuldhet.

Miss Playnes hoved-tesis er at vi nutids-mennesker alle, mer eller mindre, lider under den voldsomme utvikling i teknisk, økonomisk, intellektuel henseende som, med økende hast, har karakterisert de sidste halvandet hundre aar, siden den store industrielle revolution, som begyndte med Watt's opfindelse av dampmaskinen. Fra alle kanter, til alle tider, styrter nye indtryk indover os. Vi sluker al verdens nyheter til vor frokost, læser lodret i almindelighet uten eftertanke, oftest uten kritik; vi styrter avsted til vort arbeide, med jernbane, i sporvogn, i bil. Forretninger og stats-saker avgjøres pr. telegram. Industrien er til det yderste mekanisert; andre virksomheter mere eller mindre likesaa. Der hersker paa alle omraader en spesialisering som lænker hvert menneske til en enkelt, oftest ensformig virksomhet for hele hans liv. Han befinner sig saa at si paa bunden av en skyttergrav; han mister sin horisont. Al virksomhet foregaar i et stak-aandet tempo. «Hast» er tidens løsen. Selv ferierne skal helst tilbringes i en bil, fristundene paa en kinematograf eller ved en «radio», hvor det ene indtryk jager det andet, uten at noget fæster sig, uten at noget aandelig fordøies. Som en aandfuld dame en gang sa: «Der er saa meget at gjøre, at man ikke faar tid til at være.»

Følgen er en aandelig ~~over~~^{under}-ernæring. Vort nerve-system lider under dette; vi er alle mere eller mindre neurastenikere, ute av balanse, de fleste maskiner, meget faa personligheter.

Skjæbnesvangrest blir utviklingen av de neuroser som karakteriserer vor tid i forholdet mellem staterne. Den moderne psykologi har konstatert at intelligensen hos et masse-væsen, som staten er, ikke representerer gjennemsnittet, men et nivå som ligger betydelig under dette, nærmest ved lav-maalet av intelligens hos det mindst utviklede medlem av massen. Dette, sammen med andre omstændigheter, forklarer fænomener av folke-psykologisk art som vi bare altfor let kan konstatere baade hos andre nationer og hos vor egen: kortsynte ræsonnementer, summariske domme, forut-fattede meninger, vrang-forestillinger, ubegrundede fordommer. Krigens historie og dens forhistorie yder en overvældende

rik eksempel-samling. Og ingen vil driste sig til at paastaa at de faa nøitrale folk gik fri. Fanatismen gik sin seiersgang der som hos de krigførende selv, og de sidste aars historie hos os — jeg tænker paa «Grønlands-saken» — viser at ogsaa indenfor vor lille nation findes der individer som ligger under for «kvadrat-kilometer-galskap» og andre nervøse lidelser.

Miss Playne forfølger med stor samvittighetsfuldhet neurosens utvikling før og under krigen hos de to store fastlands-stater, paapeker dens utslag i litteratur, i presse, i politik. Hun kunde tat med i sin diagnose et fænomen som er meget karakteristisk, og som præsident Masaryk i en anden forbindelse gjør opmerksom paa i en liten studie han har offentliggjort i det amerikanske kvartalskrift «Foreign Affairs» (juli 1925): den forfærdende vekst av selvmord i de saakaldte «kulturstater». Det er et utpræget neurastenisk fænomen, som i sandhet kan gi psykologer og statsledere noget at tænke paa.

Det forekommer mig ogsaa at Miss Playne forsømmer at ta med i sin betragtning et forhold som har været av avgjørende betydning for neurosens utvikling: rustningernes vekst, som foregik med rivende hast, særlig i aarene forut for krigen.

Rustnings-veksten er paa den ene side et utpræget utslag av neurosen. Neurastenikeren er ængstelig, lider av mer eller mindre uforklarlige «besættelser» av frygt. Man talte og man taler om den «væbnede fred»; der kunde være mere grund til at tale om den «væbnede frygt». Som neurastenikeren lider av forfølgelses-mani, overalt ser sig utsat for miskjendelse, foragt, efterstræbelser av skjulte eller aabenbare fiender, og derfor altid vil verge sig mot disse fiender, gjerne ved de mest kuriøse, de uforstandigste midler, saaledes trodde den tyske nation sig utsat for «Einkreisung», forfulgt og miskjendt av de andre nationer, mens franskmænd og englændere mente sig utsat for illojal konkurranse fra tyskernes side, og saa deres intriger spinde sig mot dem i alle verdens-hjørner. Vi ser det samme fænomen nu i troen paa bolsjevikernes intriger, hver gang der viser sig uro i eller utenfor Europa. Som om de borgerlige staters styre overalt, og særlig i fremmede verdensdele, var saa udmerket,

at man ikke skulde kunne tænke sig en spontan reaktion fra de lidende nationers side!

Paa den anden side bidrog rustnings-veksten direkte til at øke neurosen, og til at fremkalde mer eller mindre voldsomme kriser, snart hos den ene, snart hos den anden nation. Disse kriser karakteriseres netop ved neurastenisk hast overfor de sidste og skjæbnesvangre åvgjørelser. Motstanderen maa ikke for nogen pris komme os i forkjøpet! Det gjælder om at handle raskt, og saa følger den ene hovedkuls fattede beslutning paa den anden, som i løpet av den «svarta veckan» i juli—august 1914. Et klassisk eksempel frembyder de tyske krigserklæringer mot øst og vest. Den erklæring som blev sendt til Rusland forelaa endogsaa i to alternativer, som begge blev overrakt til tsarens regjering; i den grad hastet det med at være ute i tide. Men saa hadde jo ogsaa Tyskland i Wilhelm II en utpræget neurasteniker til stats-chef.

Dette fører os like ind paa drøftelsen av rustnings-problemet.

II. Folkenes Forbund.

De statsmænd som fik den svære opgave — i visse maater utvilsomt «over evne» — at ordne freden efter krigen, hadde, mere eller mindre, øinene aapne for et hovedsigte ved deres arbeide: det gjaldt om at føre politikken ind paa en ny vei; det gjaldt om at bryte med det «internationale anarki», med grundsætningen om staternes «suverænitet». Det uansvarlige, neurasteniske massevæsen, staten, maatte ikke længer ha adgang til at optræde som en elefant i en porselæns-butik, ansvarsløst overfor andre, med ansvar bare overfor det den ansaa for sine egne interesser, følgende sine indskytelser og sine mere eller mindre bevisste drifter: «Drang nach Osten», «veien mot havet», «plads i solen», og hvorledes slagordene nu end lød. De saa at det gjaldt at tømme staten, at tvinge den til at opføre sig civilisert. Der fandtes muligheter for en tilknytning til en saadan ny-orientering, halv-lærté metoder som kunde føres videre, halvt anerkjendte eller hykkelsk anerkjendte grundsætninger som kunde klædes i retslige, bindende former.

Freds-konferansen i Versailles stiftet «Folkenes Forbund», som kanskje rettere burde hete «Staternes Forbund». Det betegner et første, endnu meget ufuldkomment, forsøk paa at organisere det mellemfolkelige samfund, som allerede, længe før verdenskrigen og freden, var en kjendsgjerning paa det tekniske, det økonomiske, delvis paa det aandelige omraade — alt sammen en følge av den rivende utvikling i samfærdsel og teknik som er berørt i det foregaaende. Det er politikens opgave at tilpasse de ytre former for et folks liv, i dette tilfælde for folkenes liv i almindelighet, til den til enhver tid herskende virkelighet i teknisk, i økonomisk, i psykologisk henseende. Skrap væk de politiske former, man finder under dem tekniske, økonomiske, aandelige realiteter. Er der uoverensstemmelser mellem former og realiteter, bryter der ut revolution. Verdenskrigens virkelige navn er revolution. Ved freden var det de ledende statsmænds opgave at finde en levedygtig politisk form for det internationale samliv, at organisere et samarbeide mellem staterne. Det er vor tids største problem paa samfundsorganisatorisk omraade.

Pakten for «Folkenes Forbund», og de første, mangen gang famlende tiltak som Forbundet har tat i de 5—6 aar det har bestaat, fortæller os hvad Forbundet tilsigter og hvad det har utrettet.

Der findes allerede en ganske rik litteratur om Forbundet og dets virke, særlig paa engelsk. Overfor et andet publikum (i «Dagbladet») har jeg gjort opmerksom paa den bedste av de bøker jeg kjender om Forbundet og dets arbeide, Roth Williams, *The League of Nations to-day* (London, 1923). Ganske nylig er der utkommet en anden engelsk bok, Wilson Harris, *What the League of Nations is* (Allen & Unwin, London, 1925), et litt mindre arbeide end det foregaaende, skrevet av en engelsk journalist som har fulgt Forbundets virke paa meget nært hold. Det er en grei og paalidelig liten bok. De som vil gaa mere til bunds i problemene, eller studere nøiere de forskjellige sider av Forbundets virksomhet, har til sin raadighet det mægtige tobinds verk som den danske politiker Dr. P. Munch har redigert for Rask-Ørsted-fonden, «*Les Origines et l'oeuvre de la Société des Nations*» (Kjøbenhavn, Gyldendal, 1923—24).

En række forfattere fra de forskjellige lande behandler hver sit emne indenfor den store kreds av problemer; artiklerne er skrevet paa et av de tre verdens-sprog. Endelig kan specialisterne gaa like til kilderne, de vældige papir-masser som Forbundet selv aar om andet sender ut.

I vor egen litteratur har nylig Dr. Frede Castberg, utenriksdepartementets folkeretslige konsulent, offentliggjort en liten brochure «Folkenes Forbund» (Cappelen, 1925), som gir en klar og velskreven, om end noget skematisk fremstilling, nærmest til bruk for lærere ved undervisningen. Den vil visselig interessere ogsaa andre. Det vilde dog været en fordel efter min mening om Dr. Castberg hadde føiet ind i sin fremstilling skildringer av hvordan arbeidet foregaar i Forsamling, i Raad eller i Forbundets mange sakkyndige instanser, særlig dets beundringsverdige sekretariat; derved vilde læserne ha faat et mere levende indtryk av hvad Forbundet stræver med at opnaa, og av hvad det har utrettet, til like et indtryk av de menneskelige kræfter som gjør sig gjældende i det.

Det ligger utenfor denne artikkels plan at gjøre rede for Forbundets arbeide paa andre felter end det krigs-forebyggende. Her har det instituert for det første en ny metode. Istedenfor metoden fra før krigen, som kunde kaldes den telegrafisk-brevlige: utveksling av diplomatiske «noter», har det skapt konferanse-metoden: det personlige møte omkring det «grønne bord» av de ansvarlige statsmænd. I det tredje foredrag i den før nævnte bok «The Next War», viser professor i folkeret ved Harvard, Manley O. Hudson, hvorledes denne metode førte til en fredelig løsning av Korfu-konflikten i 1923 mellem Italia og Grækenland. Man kan nok si at løsningen var midt imellem tarvelig og bekymringsfuld. Men den forebygget krig. Andre konflikter er blit heldigere løst, om end ikke de heller allesammen paa den mest tilfredsstillende maate.

Forklaringen hertil ligger først og fremst i at det endnu slet ikke har lyktes Forbundet at hitføre en løsning av det andet led i sine krigs-forebyggende metoder: nedrustningen.

Paktens artikkel 8 har endnu karakteren av det man i flere landes forfatninger kalder en «ønske-paragraf». Den

sier: «Forbundets medlemmer erkjender at fredens opretholdelse kræver en indskrænkning av de nationale rustninger til det mindstemaal som er forenelig med national sikkerhet og med de internationale forpligtelsers gjennomførelse ved fælles aktion.»

Mot denne formulering kan der rettes to indvendinger: den kræver nedrustning bare til det lavmaal som hver stats «nationale sikkerhet» kræver — et tøjelig begrep, gjensstand for yderst avvikende fortolkninger. President Wilson hadde foreslaaet den «indre» (*domestic*) sikkerhet som maalestok, hvad der er langt præcisere og ogsaa sigter paa en langt kraftigere nedrustning. Paragraffen forutsætter desuten at staterne i tilfælde ogsaa med sine militære magtmidler skal staa bak Forbundet, om dette maa optræde mot en stat som har brutt sine forpligtelser efter Pakten, et forhold som kan gi spillerum for meget avvikende opfatninger av hvor langt en stat kan og bør nedruste. Dette sidste forhold reiser meget vanskelige spørsmåal, som jeg delvis berører senere.

Saa meget staa dog fast: Forbundets medlemmer erkjender at en nedrustning er nødvendig for «opretholdelsen av verdensfreden».

Begrundelsen herfor er i sandhet overvældende,

Ordsproget sier: «Ilden er en nyttig tjener, men en farlig herre.» Det samme kan sies om den moderne teknik. Verdenskrigens dypeste tragedie var den, at det storslagne tekniske apparat, som menneske-aanden hadde bygget sig op i teknik og samfærdsel, dette maskineri, betrodd i mere eller mindre uansvarlige hænder, ledet av neurastenisk inficerte hjerner, det gjorde sig til herre i løpet av en svart uke, og førte vor civilisation saa nær avgrundens rand som den aldrig har været før. Elefanten i porselæns-butikken er et desværre kun altfor træffende billede. En ny verdenskrig, og man kan utrope: *Finis Europae*.

Det er klart, at saa længe en stat sitter inde med ubegrænset ret til at ruste, og har benyttet sig av denne ret, vil den være bare altfor fristet, naar leiligheten kommer, til at sette sig utover sine forpligtelser efter Pakten. Paakjendingen vil være altfor sterk, særlig for en stormagt. Det var dette forhold som laa bak Italias optræden overfor Korfu. Noget

lignende gjælder om Frankrikes optræden i Ruhr, eller det Britiske Rikes politik overfor Ægypten, om forholdet i begge disse tilfælde juridisk laa noget anderledes an, fordi hverken Tyskland eller Ægypten er medlemmer av Forbundet.

Er det nødvendig at utvikle nærmere det økonomiske argument mot rustningerne og opstille tabeller over veksten i utgifterne, som har fortsatt med rivende fart ogsaa efter verdenskrigen? Jeg skulde tro det er overflødig. Man tænke bare paa de store værdier som vil kunne vindes for socialt og intellektuelt fremskritt, eller paa de skjulte utgifter som foraarsakes ved den «almindelige vernepligt». I virkeligheten er statenes bokholderi over rustnings-utgifterne ganske uredelig, idet bare de to angelsaksiske stater, som ikke har almindelig vernepligt, betaler en nogenledes anstændig dagløn til sine soldater og orlogs-matrosen. De tapte arbeidsdager representerer aar om andet millioner.

Et andet forhold staar ogsaa fast: Hittil har ikke Forbundet magtet at utrette noget nævneværdig paa nedrustnings vei.

Dette kræver behandling i et særskilt avsnit.

III. Avrustning — hemninger.

Alle vil forstaa at et tusen aar gammelt system, som krigs-systemet, ikke kan likvideres i en haandevending. Paa hundre forskjellige vis er krigsforberedelse og militær-system fast forbundet med den hele politiske og sociale organisation, navnlig med statens organisation. Vi har alle hittil trodd at krigen var saa gammel som menneskeheten. Krigens historie rækker ihvertfald saa langt tilbake som skrevne kilder beretter om staternes og menneskenes liv. Der er dem som mener at man ikke derav bør drage den slutning at krig — vaaben-kamp mellem organiserte menneske-samfund — altid har været et træk i vor races liv. En anset engelsk arkæolog, professor ved Londons universitet, Perry har i «The Growth of Civilisation» (London, Methuen, 1924) søkt at vise at krigen i virkeligheten er et forholdsvis ungt fænomen i menneskehetens historie. Han daterer den første krig til ca. aar 3000 før Kristi fødsel. Krigen skulde altsaa være omkring 5000 aar gammel. Det er et anselig tidsrum, men dog kort, naar

man tænker paa de hundreder av aar-tusener som vor race har levet paa jorden. Arkæologien lærer os at utvide vor horisont.

Perry viser hvorledes krigen er et socialt fænomen, paa det nøieste knyttet til stats-organisationen, til gruppe-psykologien. Kan disse to faktorer omskapes eller modificeres, mistviler han ikke om at ogsaa krigen kan elimineres. Netop den kjendsgjerning at menneskene en dag har indført krigen som mellemfolkelig metode, gir os ret til at haabe at de en dag ogsaa kan lægge av denne metode.

Det er nemlig en stor vildfarelse at anse «krig» som det samme som «kamp», endogsaa at stille den som paa samme linje som individuel kamp med fysiske vaaben. Kamp og kappestrid hører med til menneskelivet; ogsaa væbnet kamp, f. eks. mellem menneskelige hanner om hunnen, eller om næringsmidler, maa vistnok ansees for at ha været et fast element i menneskenes som i andre dyre-racers liv. Indenfor de «civiliserte» stater er disse kamp-former nu for det meste eliminert.

Til gjengjæld har den organiserte krig mellem staterne i historisk tid faat en desto bredere plads. Den har endogsaa faat retslig anerkjendelse, og er endnu paa det nøieste knyttet til staternes liv og deres organisation. Det er derfor bare gjennom en nødvendigvis langsom og haard omformning av staten at vi kan haabe at faa avskaffet krigen og forberedelsen for den, rustningerne.

«The past dies hard», sier det engelske ordsprog. Ingensteds gjælder dette naturligvis sterkere end paa et omraade hvor masse-psykologien spiller ind. Hundre og tusen aar gamle forestillinger samler sig om staten og dens livsformer. Man kan ikke bryte med dem med ett slag. Gjennem lange tider knyttet statsborgernes hengivenhet sig til herskerhuset; et vidnesbyrd om hvor sterke følelserne for dynastiet var og delvis endnu er, har vi i den omstændighet at endnu i vore dager er saa mange fædrelandssanger, hyldnings-digt til kongehuset: «Kong Christian stod ved høien mast . . .»; «God save the king».

I de sidste halvandet hundre aar er fædrelandsfølelsen blit omformet; den er blit «national», knytter sig til «folket, som lever med mig paa en dag», til landet, hvor «fædrene

har kjæmpet, mødrene har grædt». Uvilkaarlig fører vi vor egen tids forestillinger over til fortiden, og tror f. eks. at det var nationalfølelse som laa bak Harald Haarfagres samling av Norges rike. Vor tids national-følelse, som særlig knytter sig til sproget, er et ganske moderne fænomen. De ældste utslag av national-følelse kan i det høieste dateres tilbake til slutten av middelalderen, og en rolle av virkelig historisk og statsdannende betydning har den først spillet fra den franske revolution av, og indtil ganske nylig, utelukkende i Europa.

Nu staar staten, den «nationale» stat, overfor en indgripende omdannelses-proces. Men det synes at være en historisk lov at følelserne altid blir striest naar de kjæmper sin døds-kamp. Verdenskrigen, som dypest set betegner gjennombruddet av en ny form — den over-nationale eller mellem-folkelige form — for menneskelig samfunds-organisation, den skapte ogsaa en vældig opblussing av nationalisme. De nye stats-grænser i Europa blev trukket efter nationale hensyn, det vil i hovedsaken si efter sprog-hensyn, mens man saa suverænt bort fra økonomiske hensyn.

Der ligger i denne betragtning ingen miskjendelse eller undervurdering av nationalismen eller nationalfølelsen. Denne følelse har ført et meget betydningsfuldt og frugtbart ferment ind i utviklingen, særlig her i Europa, hvor nationalismen har sat de skjønneste frugter paa aandslivets felt, i litteratur, i bildende kunst, i musik.

Dens frugter paa det politiske omraade er bitrere, ofte likefrem giftige. Og disse to omstændigheter synes at vise at det er paa det aandelige felt at nationalismen har sin rolle at spille, mens den er skadelig og endogsaa farlig paa det politiske omraade, som ogsaa paa det økonomiske, hvor protektionismen er dens konsekvente uttryk.

Pakten for Folkenes Forbund gik ikke saa vidt at den principielt brøt med staternes suverænitet. Dette viser sig klarest netop paa rustnings-spørsmaalets omraade, idet den før citerte Art. 8 uttrykkelig gjør vedtagelsen av en nedrustnings-plan avhengig av de enkelte staters tilslutning. Man kan forstaa hvilke vanskeligheter dette maa skape. Det gjælder at vinde 55 staters tilslutning til et fælles system. De tænker selvfølgelig alle paa sin «sikkerhet», og fordi de er

vant til at ræsonnere militært paa dette omraade vil «sikkerhet» for dem si militær sikkerhet. Bare ganske faa staters repræsentanter er tilgiængelige for den betragtning som er blit fremholdt, navnlig av repræsentanter for de nordiske stater indenfor Forbunds-forsamlingen, at netop nedrustningen vil skape sikkerheten mer end noget andet, idet faren for den enkelte stat beror paa at de andre stater opretholder sine rustninger. Det er ogsaa det samme militære ræsonnement som har ført til at Pakten baade, som før sagt, i Art. 8 og navnlig i de to artikler 16 og 17 opstiller som pligt for staterne i yderste fald at gripe til militære magtmidler for at sikre overholdelse av staternes forpligtelser efter Pakten. Disse to sidste artikler stiller vistnok de økonomiske og finansielle sikrings-midler i første række, og i de fleste tilfælde kan man gaa ut fra at disse fredelige sikrings-midler — økonomisk og finansiell avsperring overfor en paktbrytende stat — vil vise sig tilstrækkelige. Ialfald vil dette være saa overfor de mindre og mellem-store stater, vistnok ogsaa overfor flere av stormagtene; i det høieste praktisk talt saa selvhjulpne magter som Rusland eller de Forenede Stater, eller primitivt udviklede stater som Tyrkiet eller Persia, kan tænkes at kunne holde ut overfor en vel organisert avsperring, og endda kanske bare i kortere tid. Allikevel forutsætter altsaa Pakten at militære magtmidler kan komme til anvendelse, men vistnok bare med hver enkelt deltagende stats samtykke. Det bedst tænkelige tilfælde hvor det vilde ske vilde være at en stat, i tillid til sin militære styrke til lands eller tilvands eller i luften slog løs mot Forbundet. Da maatte selvfølgelig ogsaa dette la de andre stater sætte sine stridskræfter ind. Men dette viser ogsaa hvilket betydningsfuldt led nedrustningen er i Paktens hele system. Den er en betingelse for at Pakten skal kunne virke.

Paktens sikrings-system er efter hele sit anlæg en midlertidig ordning, som i virkeligheten bare kan tænkes at bevare sin betydning saa længe rustningerne opretholdes. Det vil bli staaende paa papiret som en strafferetslig trusel, naar nedrustningen en gang er blit gjennomført.

Endnu er vi ikke saa langt, og det store skridt som kræves er yderst vanskelig at ta, ikke mindst fordi der hersker saa forskjellige synsmaater hos de 55 stater som utgjør For-

bundet. Den skjæbne «Protokollen» av ifjor fik, viser dette. Den konservative regjering i London, som avløste arbeiderregjeringen ifjor høst, har erklært sig ute av stand til at tiltræde den avtale som dens forgjænger saa virksomt hadde bidrat til at faa istand. Saken er selvfølgelig at britiske konservative statsmænd ikke kan tænke sig muligheten av en alvorlig nedsættelse av den britiske flaafe, heller ikke muligheten av at et «livs-spørsmål» for England skulde kunne avgjøres ved voldgift. I sit hjertes dyp er de overbevist om at en «retfærdig» løsning av et tvistemaal som det Britiske Rike er interessert i, langt bedre sikres ved et tryk av den britiske sjømagt end ved en kjendelse av dommere i Haag.

Foreløbig er dermed «Protokollen» av 1924 henlagt, og rustnings-spørsmålets løsning henskutt til en uviss fremtid. Den sjette Forsamling, som vil være traadt sammen naar disse linjer læses, vil vistnok bare kunne føre en almindelig debat om de store grundsætninger som Protokollen hviler paa, og muligens forberede deres gjennomførelse til en tid da atter stillingen er blit gunstig.

Det maa nemlig aldrig glemmes at Folkeforbundet endnu ikke er nogen overstatlig organisation med myndighet overfor regjeringene. Det er et instrument i staternes haand, og hvad Forbundet til enhver tid kan utrette, det avhænger av den politiske atmosfære som hersker i de forskjellige lande, navnlig i de toneangivende.

IV. *Avrustning — resultater og muligheter.*

Er der da ikke utrettet nogetsomhelst av Forbundet i retning av en nedrustning?

Paktens Art. 8 betegner rustningerne, om ikke i rene ord, saa efter sin grundtanke, som et sygdoms-fænomen paa det politiske verdens-legeme, en atavisme, et rudimentært organ. Som alle rudimentære organer — som vor blind-tarm — blir ogsaa rustnings-væsenet let sætte for patologiske lidelser. Art. 8 peker paa en av disse lidelser, de misbruk som den private fabrikation av vaaben og krigsutstyr fører med sig, og gir Forbundet i opdrag at raade bot derpaa.

Noget er utrettet i den henseende. Forbundet fik i vaar organisert en international konferanse, hvor alle betydelige

stater, undtagen Rusland, var repræsenteret. Rusland negtet at gaa med, under henvisning til princippet om staternes suverænitet, et høist kuriøst argument for en stat som kalder sig kommunistisk. Av stater utenfor Forbundet var de Forenede Stater, Tyskland, Tyrkiet og Ægypten med. Ialt deltok 45 stater. Konferansen fik vedtat en avtale om kontrol med vaabenhandelen, og den krævet denne avtale utfylt, saa snart som mulig, med en avtale ogsaa om kontrol med tilvirkningen av vaaben, ammunition og krigs-utstyr – en vanskeligere opgave utvilsomt, men som ikke kan slippes. Kommer ogsaa denne nye avtale i stand, vil vigtige utenverker i den forskansning som rustnings-systemet har skapt omkring sig være erobret. Der vil falde offentlighet over vigtige sider ved krigs-forberedelsen. Og som lys og frisk luft er de vigtigste midler i den moderne sygdoms-behandlings tjeneste, saaledes er offentlighet og offentlig kontrol blandt de virkningsfuldeste metoder i samfunds-terapien.

Fremdeles i henhold til Paktens Art. 8, har Forbundet organisert utveksling av opplysninger om staternes militær-forberedelse og deres krigs-organisation gjennom offentliggjørelse av en aarbok som indeholder nøiagtige og offisielle opplysninger om hær, flaae og luftkrigs-væsen i de forskjellige stater, om utgifterne hertil o. s. v. Som Forbundets Pakt foreskriver offentlighet paa det diplomatiske felt, og erklærer en traktat som ikke er registrert ved Forbundets sekretariat og offentliggjort av dette, for ugyldig, saaledes har Pakten ogsaa villet, at der skulde falde fuldt lys over den viktigste manifestation av utenriks-politikken, militær-væsenet.

Det er to, om end forholdsvis smaa, fremskridt. Men mer har heller ikke Forbundet kunnet utrette hittil. Det er langt fra imponerende resultater, selv om man tar hensyn til Forbundets ungdom, og til at tre stormagter endnu staar utenfor det, kuriøst nok blandt dem verdens mest utprægede kapitalistiske stat, de Forenede Stater, og verdens eneste principielt anti-kapitalistiske stat, Sovjet-Rusland. Skulde Forbundet befinde sig paa den «gyldne» middelvei?

To betydningsfulde resultater er desuten naadd utenfor Forbundet.

De beseirede stater i verdenskrigen blev alle avvæbnet (undtagen Tyrkiet, som ved sin relative usaarlighet sikret sig

en sær-fred). For de fire avvæbnede stater, Tyskland, Østerrike, Ungarn og Bulgarien, blev præsident Wilsons grundsetning — nedrustning saa langt som forenelig med den indre sikkerhet -- gjort gjældende, og i alle de fire fredstraktater indledes kapitlet om nedrustnings-bestemmelserne med en erklæring om at vedkommende stat forpligter sig til at nedruste, for at lette og forberede en almindelig nedrustning.

I 1922 vedtok de fem stormagter paa den seirende side, Amerikas Forenede Stater, det Britiske Rike, Frankrike, Italia og Japan, en avtale om begrænsning av antallet og av tonnagen av sine største krigsskibe. Der er ikke tvil om at avtalen er diktert av en erkjendelse av at disse mastodonters tid er forbi efter undervandsvaabenets og luft-vaabnernes nyeste utvikling: de er altfor saarbare i forhold til de kolossale omkostninger. Der tør nok ha været mangt et augursmil mellem deltagerne, under de smukke taler ved kongres-møterne. Imidlertid er der bare grund til at glæde sig naar for en gangs skyld en nøktern betragtning seirer ogsaa blandt militære sakkyndige. Og i flere henseender har avtalen, saa begrænset den er, sin store betydning. Det Britiske Rike opgav sit eneherredømme paa havet overfor utsigten til en kaprustning tilsjøs med de Forenede Stater. Og avtalen er teknisk set meget interessant, fordi den tar sit utgangspunkt i den bestaaende tilstand, og bruker denne som grundlag for enkelt-bestemmelserne om krigsskibenes tonnage og deres antal.

Det har sin interesse at fastholde dette, naar vi nu gaar over til at drøfte mulighetene for nedrustning, navnlig indenfor Folkeforbundet.

Jeg har før gjort opmerksom paa at Paktens Art. 8 forutsætter at en plan om nedrustning skal foreslaaes av Forbundets Raad, men at dens vedtagelse er gjort avhængig av hver enkelt stats tilslutning. Hvilket grundlag skulde man nu tænke sig at kunne finde for en almindelig plan som var saadan at staterne vilde godta den?

Der er ingen mangel paa planer og forslag. Der findes store samlinger av dem, den bedste og fuldstændigste er Dr. Hans Wehberg's «Die internationale Beschränkung der

Rüstungen (Berlin u. Stuttgart, 1919). Disse planer og forslag hviler paa høist forskjellige grundsætninger; det vilde føre for langt at gjennemgaa dem her. Jeg skal nøie mig med at gjennemgaa to forslag som følger hver sin linje. De skriver sig fra aller-nyeste tid, og er derfor ikke optat i Wehbergs bok. De blev begge fremlagt som diskussions-materiale, først ved den 22de interparlamentariske konferanse i Schweiz ifjor, derpaa ved 5te Forsamling i Folkeforbundet like baktefter, og er trykt i begge disse møters forhandlinger.

Den første plan, som skyldes den tidligere danske forsvarsminister, Dr. P. Munch, foreslaar at man skal gaa ut fra bestemmelse om de beseirede staters nedrustning. Dr. Munch nøier sig med at antyde sine tanker i store linjer, og for at hans forslag skal vinde indgang, fortolker han de grundsætninger som fredstraktaterne foreslaar for Tyskland, Østerrike o. s. v. noksaa frit i deres anvendelse overfor andre stater. Jeg tviler paa at dette forslag vil vise sig praktisk gjennemførlig. Det vil bl. a. forutsætte en saa detaljert kontrol at man kanskje vil vike tilbake for vanskelighetene herved. Det viser sig jo allerede nu at bare ovenfor de fire hittil avvæbnede stater er kontrollen baade tungvint og desuten yderst chikanøs, kanskje noksaa illusorisk.

Dette hindrer imidlertid ikke at der kan findes meget værdifulde og frugtbare tanker paa den vei Dr. Munch foreslaar at følge. Det vil i det hele være en illusion at tro at løsningen av nedrustningsproblemet, navnlig ved opstillingen av en almindelig plan, kan løses ved en enkelt trylleformel; der er nok ingen partout-nøkkel som kan laase os ut av rustnings-fængslet.

Den anden plan er utarbeidet av undertegnede. Den gaar ut fra Paktens forutsætning om at nedrustnings-planen bør kunne finde hver enkelt stats tilslutning, og tar derfor som grundlag den bestaaende tilstand, paa samme maate som Washington-avtalen mellom de fem stormagter gjorde det. Vi har i virkeligheten allerede for hver stats vedkommende, et uttrykk for hvad dens myndigheter anser, paa den ene side for nødvendig av rustnings-maal for statens sikkerhet, paa den anden side som praktisk mulig under hensyn til sine økonomiske kræfter og sine sociale og andre forhold. Dette uttrykk findes i den samlede sum av utgifter til militær-væse-

net i alle dets grener. Denne sum er selvfølgelig ikke absolut den samme for hvert aar, og planen foreslaar derfor at man tar som utgangspunkt for nedsættelsen gjennemsnittet for en kortere aarrække, f. eks. 3—5 aar. Ingen stat vil kunne reise prinsipiell indvending mot dette grundlag, da den selv har fastsat dette. Nedsættelsen kan saa foregaa ved en successiv og procentvis nedsættelse med bestemte mellemrum, f. eks. en nedsættelse av 10 % hvert aar eller hvert andet, for det første ned til f. eks. 50 % av de nu gjældende utgifts-summer. Dette system har den store fordel fremfor det som er gjennomført for de beseirede stater at det gir hver enkelt stat frihet til at ordne sig i det enkelte som den selv finder for godt med hensyn til anvendelsen av utgifterne, f. eks. om den vil opretholde den almindelige vernepligt, eller bruke hvervnings-systemet som de to angelsaksiske stormagter; om den vil lægge hovedvegten paa sin land-magt, sin sjø-magt, eller sit luft-vaaben.

I denne sidste henseende foreslaar dog planen en meget sterk begrænsning. Det er jo klart at hver enkelt stats strids-magt frembyder en stor fare for de andre stater i forhold til det omfang den gir de utprægede angreps-vaaben. Planen foreslaar derfor at saadanne elementer av militær-organisationen som soldater-styrken, antallet av krigsskibe, av luft-fartøier, av «tanks», av kanoner over en viss kaliber o. s. v. ikke skal kunne økes utover det nuværende antal. En stat maa ikke kunne kaste hele sin krigs-forberedelse ind i én enkelt gate, f. eks. i luft-vaabenet, fordi dette utvilsomt vilde kunne ta sig ut som en stor fare for nabostaterne og for verdens-freden i almindelighet.

Planen tar ogsaa hensyn til enkelte staters særlige stilling. Den rører saaledes ikke ved de avvæbnede staters forhold, som forutsættes bevart efter de nugjældende bestemmelser, og den gir en stat ret til at appellere til Forbundets Raad om der for dens vedkommende skulde bestaa særlige forhold — «en særlig utsat stilling» (man tænke f. eks. paa de russiske rand-stater) — eller indtræde nye omstændigheter som kunde begrunde en ændring, f. eks. en voldsom forandring av pris-nivaaet.

Det tør derfor kanskje sies at denne plan er elastisk nok til at kunne tilpasses til de forskjellige staters forhold. Den

forutsætter visse forarbeider, som f. eks utarbeidelsen av en norm for staternes militær-budgetter; men det er intet heksearbeide. Planen kræver kun en meget enkel form for kontrol, nemlig bare kontrol av budgetter og utgifter, og man vil her ha en uvurderlig støtte i den offentlige drøftelse av budgetterne gjennom parlamenterne, mens selve kontrollen kan organiseres under form av en klage-ret fra de andre staters side.

Forfatteren indbilder sig ikke at ha fundet Kolumbus' egg. Selve grund-tanken, at bygge nedrustningen paa budgetterne, er gammel. Den er utviklet alt før krigen av den desværre tidlig avdøde engelske publicist og fredsven G. H. Perris og av tyskeren professor Quidde. Den av mig utarbeidede plan representerer et forsøk paa at vise at tanken er praktisk gjennomførbar. Men jeg er fuldt paa det rene med at den kan trænge utfylling med andre tanker; disse lar sig dog, det er min tro, let indpasse i systemet.

Til gjennomførelse av en nedrustning kræves der i hovedsaken to betingelser: en gunstig «international atmosfære» — et «psykologisk øieblik» — og et forutgaaende omhyggelig studium av formerne for en nedrustning. Et øieblik er som ordet selv sier av kort varighet; det maa gripes i farten, og det er derfor av den allerstørste betydning at den tekniske forberedelse er færdig paa forhaand for at øieblikket skal kunne utnyttas. Det er efter min mening den største synd Folkeforbundet har paa sin samvittighet, at det hittil har forsømt at sette i gang denne forberedelse. Planen for nedrustning bør ligge færdig i Forbundets kontorer, som en mobiliserings-plan ligger færdig hos general-staben, for straks at kunne sættes i verk, naar forholdene viser nødvendigheten eller muligheten av en gjennomførelse. Det viste sig ifjor, ved drøftelsen av Protokollen hvor skjæbnesvangert det var, at dette arbeide hittil var blit forsømt. Protokollen indeholdt ikke nogen bestemmelse om nedrustning, bare en avtale om at en nedrustnings-konferanse skulde sammentræde, fordi der ingen færdig og godtatt plan forelaa.

Den 6te Forsamling vilde ha en naturlig opgave i at kræve dette forberedende arbeide sat i gang. Som bekjendt vedtok det nordiske parlamentariker-møte i Helsingfors nu i august en henstilling til de nordiske landes regjeringer om at virke

for at saa maatte ske. Intet vilde foregripes herved, men megen kostbar tid spares, og store muligheter kan vokse av det.

Saa meget om utsigterne for en almindelig avrustningsplan.

Der findes ved siden herav endnu en anden vei — isolert nedrustning fra de enkelte staters side.

Som bekjendt har den socialistiske danske regjering fremlagt et forslag for Riksdagen om nedrustning eller praktisk talt avrustning for Danmarks vedkommende. Det danske militær-væsen tillands foreslaaes omskapt til et væbnet gendarmeri, hvis opgave alene blir at sikre opretholdelse av ordenen indad; den danske flaae skal bare være en kystvakt. Det er Wilsons grundsætning om den «indre sikkerhet» som norm for militær-væsenet som er foreslaat gjennomført for Danmarks vedkommende.

I en noget ændret form er forslaget vedtat av en kommission i Folketinget, nærmest overensstemmende med det radikale partis idéer som ikke gaar fuldt saa langt som socialisterne i retning av at redusere militær-væsenet. Fælles for begge partier er dog en fuldstændig illusions-frihet med hensyn til nytten av at opretholde noget «forsvar» for en liten stat som Danmark.

Hvad der er anført i begynnelsen av denne artikkel fra Dr. Norris' foredrag i «The Next War», viser at de danske socialister og radikale i saa henseende befinner sig paa sikker grund. Jo mer man studerer spørsmålet om hvordan «næste krig» vil se ut, desto tydeligere blir det at begrepet «forsvar» er blit haabløst forældet. Det er ikke mulig at organisere en stat eller et folk for forsvar mot luft- og gas-krigens metoder; man kan ikke konstruere bombe- og gas-sikre kjeldere for den hele befolkning. Den «næste krig» vil bli ført i de gjensidige angreps tegn. Man kan utvilsomt, hvis man vil, koste penger paa det, og derved gjøre en motstander uendelig skade; men han vil lide like megen — en liten stat langt større — skade selv. Krigens har vrængt sig om til sin egen karrikatur.

Endnu er den danske nedrustnings-plan bare et komité-forslag. Majoriteten i Folketinget vil nok vedta det; men det vil utvilsomt falde i Landstinget, hvor de to oppositions-partier har flertal. Saa vil der sandsynligvis følge oppløsning av Riksdagen og store valg-kampe. Utfaldet tør være uvisst.

I vort andet naboland, i Sverige, er det netop vedtat en stor reduktion av militær-væsenet; budgettet er nedsat med omtrent en tredjedel. Noget principielt brud med fortidens system betegner dog denne reform ikke, uten for saa vidt — og det er betydningsfuldt nok — som svenskerne har slaat ind paa nedsættelsernes vei, mens ellers næsten overalt militær-budgetterne har staat og endnu staar i en skjæbnesvanger opgangs tegn.

I Norge befinner vi os endnu paa «overveielsernes» stadium. Flertallet i den store forsvars-kommission av 1920 indstillet i hovedsaken paa opretholdelse av militær-væsenet i dets nuværende omfang med enkelte smaa og i det hele betydningsløse ændringer. Der røres ikke ved den almindelige vernepligt, der vil ikke bli nogen synderlig reduktion av utgifterne. To indbyrdes avvikende minoritets-indstillinger foreslaar, den ene en større reduktion, den anden praktisk talt avrustning efter de samme linjer som det danske regjeringsforslag.

Skulde noget land kunne gaa praktisk talt til avrustning, ogsaa isolert, maatte det dog være Norge. Vi har ingen utsat stilling; tvert om, vor beliggenhet beskytter os bedre end næsten noget andet lands. Bortset fra enkelte sykelige hjerter, heldigvis uten nogen politisk indflydelse, er vi alle enige om at vi har ingen utvidelses-ærgjerrighet. Vi, om nogen, skulde kunne gjennomføre en avrustning til det mindstemaal vor «indre sikkerhet» kræver. Vor stilling som medlem av Forbundet og de mulige forpligtelser som følger derav, kan i det høieste paalægge os at holde en flaaete av hurtiggaaende baater som kan tjene som politi, særlig langs vor vidstrakte kyst, mens vor hær maatte kunne bli nedsat i hovedsaken til et gendarmerikorps og til opsyns-tropper i enkelte landsdeler, der hvor det kan trænges. At opretholde enten artilleri, kavaleri eller luft-kræfter utover det som trænges for disse to formaal er at kaste os selv blaar i øinene. Vi vil aldrig kunne «forsvare» os.

Det er klart at dette vil medføre ophævelsen av den «almindelige vernepligt». Men dette er ogsaa en institution som ikke bare hos os, men snart sagt i alle lande, har overlevet sig selv. Den undergraves indenfra av militær-negternes voksende flok. Man kan mene om verneplikten hvad man

vil, én ting kan ikke bestrides: den er det alvorligste indgrep i personlig samvittighets-frihet. Ti ingen ung mand bør tvinges mot sin overbevisning til at gaa ind i en tjeneste som sigter paa oplæring til at dræpe medmennesker. Som Kant sier: «Derved forringer man menneskets værdighet». Vi, som dansker, svensker og hollændere, har søkt at løse problemet ved at indføre frivillig civil-tjeneste. Det er en nødsforanstaltning som kan hjelpe for en tid. Den løser ikke spørsmålet helt, særlig ikke, hvis — som der desværre er tegn til hos os — den civile tjeneste blir sabotert fra vedkommende myndigheters side.

Det er sagt ovenfor at en nedrustningsplan paa grundlag av budgetterne vilde la staterne ha frihet til at opretholde vernepligten. Men det er paa den anden side klart at en alvorlig nedsættelse av budgetterne vilde stille saa godt som alle stater overfor spørsmålet om en ophævelse av denne tilsynelatende «demokratiske» institution. Dens dag synes at være forbi, og der er ingen grund til at graate andet end tørre taarer om den forsvinder. Dens i visse henseender tiltalende biprodukter — den legemlige styrkelse, disciplinen, samværet paa nogenledes like fot mellem unge mænd fra forskjellige samfundsklasser — kan uten vanskelighet sikres ved en ordentlig gjennomført organisation av en almindelig civil-tjeneste.

Vil verdens — og navnlig Europas — stater og folk se hvor uomgjængelig nødvendig en avrustning er? Der er ovenfor gjort rede for baade hindringer og muligheter. Utsiktene synes ikke lyse, og løsningen av problemet byr ganske visst paa svære vanskeligheter. Uløselig — en cirkelens kvadratur som enkelte har sagt — er spørsmålet ikke.

Verdens folk befinner sig ved en korsvei. Endnu hersker krigs-træthet og krigs-avsky. Selv en institution som den britiske general-stab, som efter sin stillings pligt har at speide efter krigs-muligheter, har nylig i et offentlig dokument uttalt at den regner med fred i de nærmeste 15 aar.

En saadan frist — og den er kanskje snaut sat — har verden foran sig. Vil den bli nyttet til at slaa ind paa fornuftens vei, eller skal staterne gli videre nedover kaprustningernes skraaplan? Uvægerlig vil vi da gli utover

krigs-stupet paanyt, som rustnings-veksten i den væbnede freds tid fra 1871 til 1914 førte os til avgrundens rand.

Nedrustningen er bare et led i freds-sikringens politik. Der kræves andre midler ved siden av: utvikling av samarbeidet mellem staterne, organisation av det mellemfolkelige retsvæsen, ordning av et system for ændring av urimelige grænser. Men nedrustningen er kanskje det viktigste led i freds-sikringen. Det gjælder om at ta vaabnene ut av neurastenikerens haand.

Chr. L. Lange.